

ՄԱՆԿԱՎԱՐԺԱԿԱՆ ԲԱԺԻՆ.

ՕՏԱՐԱԶԳԻ ՄԱՆԿԱՎԱՐԺԱԿԱՆ

ԳՐԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆՆԵՐՑ.

(Շարունակութիւն եւ վերջ)

ԹՈՅԼ ՈՒ ՏԿԱՐՆԵՐԻՆ.

(Vaillance-ից):

Էւ զտկարս աշխարհին ընտրեաց Աստուած. զի յաճեթ արասցէ զհոգոս:

Ա. Կորնթ. Ա. 27.

«Աւելի լաւագոյն միտեալին չկայ, քան նա որ ինքն անձամբ միտեալութեան է կարօտ»:

Երբ որ կատարեալ մարդ գառնալ ցանկացողներին համար գրում էի այս Էջերը և առաջարկում էի, որ նոքա խնայեն և վարժեն իրանց բնատուր զօրութիւնը, հնազանդեցնեն իրանց բնութիւնը իրանց կամքին, յարգեն իրանց մէջ կենաց աղբիւրները, մի խօսքով ամէն բանի մէջ արիութեան վարժուին—ինձ միշտ տանջում էր մի մտք՝ մի գաղտնի ձայն, թէ այդ բոլորը լաւ է միայն առողջ երիտասարդութեան համար, որովհետեւ զօրութիւնը առողջների բաժին է, Հապախե՛նք, պէտք է խրատես հիւանդներին, ի՞նչ պէտք է ասես մօայլ ծակատաղից տանջուելու և չարչարուելու գատապարտուածներին:

Ես կարող էի պատասխանել, թէ նպատակիս հասած և վարձատրուած կը լինիմ, եթէ իմ խօսքերը համոզեն գէթ մի քանի առողջ տղամարդկանց, որ սպառազինուին արդիւնաւոր պատերազմի համար: Սակայն ես այդպէս չեմ գտնում թէպէտ անհրաժեշտ կը լինէր և այդպիսի պատասխանը: Իսկ եթէ ես այդպէս չեմ առարկում, չկարծե՞ք թէ լուր է մի որովհետեւ խղճում եմ այն թշուառներին, որոնց կեանքը լոկ միայն մի անվերջ տանջանք է: Հաւատացե՛ք, այդ թշուառները միայն խղճալու և ողբալու չեն եթէ, լաւ

նայե՛ք՝ այդ խաւարի մէջ կը գտնենք նաեւ մի քանի պայծառ կէտեր: Եւ ես ուրախ կը լինիմ եթէ կարողանամ փոքր ինչ լոյս սփռել զոցա տխուր գոյութեան վերայ:

Ես համոզուել եմ, որ տկարների և թոյլերի մէջ կայ բարոյական զօրութեան մի աղբիւր—իսկ այդ համոզումը փորձով բերել եմ տառապանաց աշխարհից, որպէս մի յուսոյ ծագիկ՝ խորխորատի ափից քաղած: Երբ որ միս բոլոր աղբիւրները ցամաքին, այդ աղբիւրը չի ցամաքի, ինչպէս որ չի ցամաքում արցունքների աղբիւրը: Ես ուզում եմ աւետել մի քանի էակներին, որոնք իրանց տկարութիւնից ճնշվում են, թէ նոքա կատարում են բարձր կոչում, թէ նոցա թուլութիւնը մի զօրութիւն է, որին հզօրները կարօտ են: Այս արդէն մի միտեալութիւն կը լինի նոցա համար:

Նախ և առաջ այն ասենք, թէ ով որ հիւանդութեան պատճառով մերժուել է սովորական հասարակական գործունէութիւնից, նա այնու տակաւին չի արտաքսած մարդկութիւնից: Ընդհակառակ, նա աւելի քան ուրիշը հաստատուել է կեանքի հանրային հիմքի վերայ: Երբ չարչարանքը յարաժամ (memento mori) մահումը պսակուելու յիշատակութիւն է:

Գործնական կեանքը մարդկանց գտնել է իրանց շահերի, կուսակցութիւնների և վիճակների համեմատ: Շատ անգամ նոցա մէջ ընդհանուր համերաշխութիւնը այն աստիճան մեղմում է, որ երկրորդական հոգսերը իրանց համար գառնում են կենսական խնդիրներ: Նոքա իրանց անձը՝ նախ քան մարդ զգալու՝ զգում են աղքատ կամ հարուստ, ծառայ կամ աւելի քաղաքագէտ կամ կղերական, նիւթապաշտ կամ հոգեպաշտ: Իսկ փորձանքներից մեծագոյնը, այսինքն հիւանդութիւնը, աղբիւր պէս աւելում է այդ բոլոր պատահականութիւնները և հարթ հաւասար է դարձնւոյնում վիճակների խորատու զարմուցանում: Թէ մենք եղբայր ենք, յօթնացած մարդը իւր ամէնօրուայ տանջանքներում հասկանում է, թէ իւր բարոյական զբաղումը կատարելագործուել է, թէ ինքը օրըստօրական հազար ու

մէկ ունայնութիւններէ վերայ աւելի բարձր տեսակեաց է դատում քան ուրիշները որոնք ճշմութեամբ են չնչին բաներից և համոզվում է, որ եթէ և ինքը ոչ մշակ է, ոչ փաստաբան, ոչ նոտար՝ այնու ամենայնիւ պարտաւոր է հասարակական գործք կատարել այն է՝ շրջապատողներին ազդել մարդկայնութեան զգացում: Եւ տեսնում է, որ ազատուել է աւանդական նախապաշարումներին ստրկապէս հնազանդուելուց և թէ մի քանի դէպքերում իրան կաշկանդող շղթան՝ արձակութիւն է տալիս իրան միւս դէպքերի համար: Եւ տեսել եմ թէ ինչպէս տառապանքը կամուրջներ է կառուցել այնպիսի անգունդների վերայ, որով ոչ մի արուեստի և ոչ մի կամքի զօրութեամբ անցնել հնարաւոր չէր: Թուլութեան և կարօտութեան նոյնական պայմանների մէջ գտնուող թշուառները՝ անդամադրելի մզմամբ իրար մերձեւում են, թող մէկը լինի հարստի միւսը՝ աղքատի զաւակ, մէկը անգրագէտ լինի՝ միւսը լաւ կրթուած: Թող իրար մէջ դաւանութեան և ազգութեան խարութիւններ լինին — և ինչ որ նոցա միացնում է, այն է ընդհանուր թշուառութիւնը, աւելի հզօր է քան ինչ որ նոցա բաժանում է:

Միշտ և ամէն տեղ փորձով խմանում ենք, թէ մարդկանց միացնող հանգամանքներն աւելի կարեւոր են քան բաժանող հանգամանքները: Մեզ միացնում են մեր ներքին շնորհները, բաժանում են արտաքին խարութիւնները: Ով որ այս բանը ճանաչում է, նա զօրութիւն է ստանում և ուրիշների համար դառնում է զօրութեան հաղորդիչ: Հասարակաց ինչ վիճակում ևս զրուած լինի մարդն աւելի օգտակաւ պաշտօն չի կարող կատարել, քան մեզ մարդասիրութեան հրաւիրելով: Իսկ այս պաշտօնը տկարն աւելի լաւ կարող է վարել միւսներից, նախ այն պատճառով, որ ինքը իւր քարոզածի կենդանի օրինակ է հանդիսանում և երկրորդ՝ որովհետեւ մի ճշմարտութիւն այնքան աւելի հրապուրիչ է, դառնում, որքան որ աւելի թոյլ արարածի բերանով է հրապարակ հանվում:

Բայց փոխենք հայեցակէտը, որպէս զի տառապանքների զօրութիւնը աւելի պայծառ

լուսով երևայ: Տկարը միշտ մի սրտաշարժ բողոք է, ազգում մարդկութեան սրտի մէջ հզօրի իրաւունքի դէմ, որովհետեւ ով որ ազնուութեան գէթ մի կայծ պահել է իւր հոգու մէջ՝ նորա աչքում բռնի ուժի ոչ մի յաղթութիւն չի կարող հաւասարել անդէն լեզուին: Օգտապաշտ բարոյականութիւնը գոյութեան կռուի հռչակուած օրէնքը և թոյլների անգոռնալի կորստեան վարդապետութիւնը — այս ամէնը ցուրտ տրամաբանութեամբ թերեւ մասամբ մտաց ախորժելի դառնանսակայն որպէս զի այդպիսի դրական համարուած տեսութիւնները ջախջախելի՝ հերիք է տկարի լոկ միայն ներկայութիւնը, մանաւանդ եթէ դա մեր մօտիկ մերձաւորն է: Այն ժամանակ ամենայն ինչ շրջվում փոխվում է: Միշտ կարելի է ուժի դէմ ոյժ գործածել, քաջութեամբ պաշտպանողի վերայ՝ կատաղութեամբ նետուիլ: Բայց աւելի դժուար է յարձակուիլ թոյլերի անգէնների վերայ: Դոցապաշտպան է դառնում իրանց թուլութիւնը: Իսկ այդ թուլութիւնը այնքան պերճախօս է, որ միշտ մեծամեծ յաղթութիւններ է տանում: Ուրեմն տկարի ձեռքով մարդու աչքի առաջ յայտնվում է մի գաղտնի զօրութեան գոյութիւն, որ աւելի ահաւոր է քան մարմնական ոյժը: Ահա դա է, որ իւր տանջանքների նուիրագործութեամբ թեւադրել է տուել հետեւեալ անմոռանալի խօսքը. «Որովհետեւ արարէք միում՝ յեղբարցս այսոցիկ փոքրկանց՝ ինձ արարէք»:

Տկարն ունի իւր յատուկ կոռումը՝ բժըկել տաղջներին, որովհետեւ սքեա էլ իրանց հանգի հիւանդներ են: Եւ յիշուի տողջութիւնը առանձին տեսակ տկարութիւն է առաջ բերում, որ վերջ ի վերջոյ անտանելի է դառնում: Փոքր ինչ հիւանդութեան ժամանակ զօրաւոր մարդկանց անհամբերութիւնն ու շուտ յուսահատութիւնը՝ յայտնի է ամէնուն: Միթէ մեղադրենք դոցա այդ պատճառով: Ոչ, զօքա տակաւին չեն փորձուել: Դոքա հազիւ հազ կարողանում են վանկ վանկ հեզել այն լեզուն, որ քաջ յայտնի է արտատուողներին: Կոյրերը շատ անգամ զուարճարանութեան ժամանակ պատմում են, թէ մի անգամ՝ փարիզը այնպիսի սե թուխպերով

էր ծածկուել, որ բնակիչները (փողոցներում չըջնու համար) ստիպուեցան զինել կոյրերի օգնութեան, որոնք մթնում պտտելու վարժ են: Չգիտեմ, արդեօք ստոյգ է այս իրողութիւնը, բայց ... որչափ խրատական է: Երբեմն ամենագորեկ մարդն անգամ կարօտ կը լինի հաշմանդամի օգնութեան, որ չի գիտարտնում ծանապարհ գտնել չարչարանաց լարերին թուփ բաւիղների մէջ, ուր որ բախտաւորները անգարձ մոլորվում են: Եթէ դուք ծանապարհը կորցրել էք և հարուածող փորձանքներից ահարկուել էք, գնացէք այնպիսիների մօտ, որոնց մշտական աղետներ են փիծաղուել: Դուք նոցանից շատ բան կը սովորէք — լոկ միայն մի պարզ համեմատութիւն անելով և կը գտնար հանգստացած: Գիտէ՞ք թէ, այդ հաշմերը ոչ միայն տանջվում են, այլ և ընդելացել են իրանց տանջութիւններին և կարեկցութիւն են սովորել տանջութան դպրոցում: Չեզ տեսնելով, նոքա կը ցատկեցնեն կը մխիթարեն, այնպիսի բառեր կասեն ձեզ, որ միայն նոքա գիտեն ասել: Սոքա կը մոռանան իրանց մեծ տանջանքները և կգրադոյին ձեր փոքր տանջանքներով: Այս երեւութից աւելի թեթեւացնող և սիրալը հովաքնող բան չկայ աշխարհքում:

Երբ որ արիւթեան մասին է խօսվում միթէ հնարաւոր է անյիշատակ թողնել այնպիսիներին, որոնք տուել են և յարածամ տալիս են զրեթէ գերմարդկային արիւթեան օրինակներ, որոնց երկարատե համբերատարութիւնից ջախջախվում է նոյն իսկ տանջանքը: Ինչպէս որ սալի ընդմիտութիւնից ջարդ ու փշուր է լինում վրան կոփահարող կռուներ: Խրատական է մի հայեացք ձգել այս կողմը: Այստեղ տիշած հանդիպում ենք այնպիսի իրողութիւնների, որ անհասանելի են մեր մտքին: Մարդ հիանում է այսպիսի սրտայնդող թուլութիւնից, այսպիսի հարստացնող աղքատութիւնից, և նորա հոգին սկսում է կամաց կամաց ըմբռնել հին և սուրբ ճշմարտութիւնը, որի յաւատեւական նշանն է խաչը թէ աշխարհքի փրկութիւնը չարչարութեան մէջ է: Օգտապաշտներ, ուժի առաքեալներ, հանգերձեալ ոչնչութեան մարգամէնէր, ամէն տեսակ շուայտութիւններին անձ-

նատուր եղած մարդիկ — ձեզ ամէնից կոչում եմ տկարների և թոյլերի դատաստանի առաջ: Չեք աչքում հարկաւ գոյութիւն չունին դռքա: Բնական ընտրութիւնը պահանջում է զոցա հեռացումը կենսական ասպարիզից — նոյն իսկ ծնուելու օրից, որովհետեւ անօգուտ և աւելորդ արտարածներ են սեպվում: Եւ եթէ մարդիկ միայն անասուն կենդանի լինեին, այդպէս էլ կվարուէին: Բայց ի՞նչն արդեւից մի այդպիսի վճիռ գնելուն: Ինչու համար մարդկութեան մեծագոյն ծառայութիւն մատուցանողների կարգում՝ հանգեւան եկել հաշմանդամներ և անտաքեալներ: Չեք մերժած քարը — անկեան վէճ է: Այս է ձեր անբուժելի թուլութեան ամենապայծառ ապացոյցը: Չեք խեղի աշխարհքը՝ նեղ և սուտ աշխարհ է: Չեզ յողթել են անդամաւորչները, կոյրերը, խուլերը, ամէնքը, որոնք խեղճ ողորմելի կեանք են վարում և տառապում են:

ԿՐԹԱԿԱՆ ՀԱՆՈՎԱԶՈՐՈՒՄ

ՊԱՏԱՆԿԱՆՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

(Wie erziehen wir unsern Sohn Benjamin-ից):

Այս գլխում պէտք է տանք ձեռաց մանր-փոքր, որ հաւաքուելով մանկիւններ կարող է կազմել մատուցածը ըստ երեւութին չնչին է, բայց բան ու գործի մէջ մեծագին է հանդիսանում: Հետեւեալ կանոնները օրական կենաց մանր հանգամանքների յիշատակութիւն են:

Առաջին կանոնն ասում է. Դատտիարակելիս միշտ մի ձեռքը միւսին միարան ընկեր պիտի լինի: Այս ռուսարանելու համար պատմենք մի իրական դէպք: — Մի աշակերտի մասին ուսուցիչը ծնողներին անդադար զանգատուել է, միշտ թերի գտնելով նորա ջանքը վարքը արդիւնքը: Վերջապէս վճառական և վախճանական բողոք ու դարկուեցաւ ծնողական տունը: Այս աթով մեղաւորի մայրը ներկայացաւ զպրոցի վերաւանջին և վարժ լեզուով ձառ կարգաց դատաւարականութեան դժբախտ երեւութի իսկական պատճառի մասին: Սա հաստատապէս հաստատացնում էր թէ ինքը ոչ մի բան չի խնայում և հնարաւորապէս աշխատում է, որ իւր աղան կարգ սիրէ:

ջանասէր լինի և լաւ գործէ, սակայն հայրը թոյլ է. ինչ որ ինքը մայրը արգելում է, հայրը թոյլ է տալիս. երբ որ ինքը խիստ միջոցների է դիմում, նա իւր հայրական թուլութեամբ խափանարար է հանդիսանում: Ուրիշ ծար չկայ, բայց եթէ վերատեսուչը մի ազդու նամակ գրէ, հօրը լուրջ խրատելով որ նա հետեւէ աւելի խելացի դաստիարակչական սկզբունքներին և մանուկին աւելի խստութեամբ կրթէ, այն ևս մօր առաջնորդութեամբ: Վերատեսուչը մօրը հասկացրեց, թէ ինքը այնքան իշխանութիւն չունի որ յաւանք հօրն ու մօր, առն ու կնոջ յարաբերութիւնները կանոնաւորել. ինքը միայն խորհուրդ կարող է տալ որ հաշտուելու և միախորհուրդ գործելու աշխատեն իրանք անձամբ, առանց դրսի միջամտութեան: Բողոքաւարութեամբ և բարեհամբոյր կերպով նա արձակում է մօրը, իսկ սա իւր մանկավարժական անյաջող փորձից հեռանում է ահա՛ սրտով: Ահա ժամաց յետոյ, առանց գիտենալու, թէ մայրն արդէն այն տեղ է եղել, գալիս է մանուկի հայրը վերատեսուչին պատմելու, թէ բոլոր իշուառութեան պատճառը ոչ թէ ինքն է, այլ կիներ, որ մանուկի ամէն կամակորու թիւնները կատարում է, երբ որ ինքը հայրը զսպել է ուղում: Որ միշտ պաշտպանում է մանուկին, երբ որ ինքը հայրը խրատել է ուղում, ապա ուրեմն անհրաժեշտ է, որ վերատեսուչը լուրջ նամակ գրէ, մօրը պատուէր տալով որ նա լաւ խելամոէ իւր դաստիարակչական պարտականութիւնները և հօր ջանքերին արգելքներ չը դնէ և այլն (տես վերը):—Որքան որ հայրն իւր ծառը շարունակում էր, այնքան վերատեսուչի ծիծաղը աւելի էր շարժում: Վերջապէս սա բացատրեց հօրը, որ կէս ժամ առաջ մայրը նոյն տեղում նստած՝ ճիշդ նոյն բաներն էր պատմում հօր մասին, ինչ որ նա ինքը այժմ մօր վերայ է ծանրացնում: Այս մարդու աչքերը խոշոր բացուեցան, դէմքը կարմրեց, Եւ երբ որ վերատեսուչը լսեց, մարդը կատաղութեամբ շարունակեց կնոջ մասին ամբաստանութիւնները, որ խորամանկութեամբ իրանից առաջ է կանխել, իսկ բանն իրօք այնպէս է եղել, ինչպէս որ ինքը ծանուցեց: ամէն բանի մեղաւորը մայրն է, և ահա կեր-

թայ տունը և այդ բանը կապացուցանէ նորան: Վերատեսուչը հարկաւորութիւն չունէր խանգարելու, որ մարդ ու կին իրար հետ խօսէին, միայն խորհուրդ տուեց հեռացող հօրը, որ այսուհետեւ աշխատեն իրանց մէկ ձեռքով շինածը՝ միւսով չքանդել, և եթէ իրանց որդու կրթութեան դասը պատգնները տեսնեն, այլ ևս մէկը չբարդէ իւր մեղքը միւսի վերայ: Միայն Աստուած գիտէ, թէ այնուհետեւ ամուսնական անհամաձայնութիւնները ինչով վերջացան: Եւ որովհետեւ ծառը արմատով է ծառ, որդուց էլ շատ բան չէր յուսացուի: Սա հարկաւ այն մարդկանցից մէկը դարձաւ, որոնց բախտով հայրը փոքր ինչ հարստութիւն է ունենում և որդուն հնար է տալիս ազատ մնալու դրամ վաստակելու հոգսերից:—Այս պատմութեան խրատը պարզ է. մեր որդիներանց կրթելիս մենք պէտք է հոգւով ու սրտով միաբան լինինք և իրար համաձայն գործենք: Սոյն իսկ եթէ տարբեր կարծիքներ ևս ունենանք, մանուկը այդ բանը չպէտք է իմանայ, ապա թէ ոչ մանուկները այնքան նուրբ զգացողութիւն ունին մանկավարժական աններդաշնակութիւնների համար, որ զարմանալի հմտութեամբ կը կարողանան իրանց քմաց համեմատ օգուտներ քաղել ծրնողաց այդպիսի տարաձայնութիւնից: Ինչպէս ասացինք, ուրեմն թող մի ձեռքը միւսին ընկերանայ և երբեք սայլը չլծուի երկու ծայրերից:

Առանին երկրորդ կանոնն է. Արիւնդ մի՛ պղտորիր: Նայր: Այս կանոնն էլ լուսարաններ կեանքի տեսարանով: Զօր որդու տէր մի հայր կար, որ կոչումն ու պաշտօնը կատարելիս միշտ հանգիստ մնալու և վայելչութեան ծանրութիւն պահելու կարողութիւն ունէր, բայց երբ որ ծաշին տուն էր գալիս՝ այդ մարդը փոխվում էր: Հենց որ նա իւր որդիներանցով շրջապատած սեղանին էր նստում, սովորութիւն ունէր դպրոցական արդիւնքների մասին նոցա հարցումներ տալու, և եթէ դասերից մէկի մասին անյաջողութիւն էր լսում, նա այնպէս էր կատաղում, որ միշտ օրուայ ծանր աշխատութիւններից կաղդուրուելու ժամը՝ ամենաանտանելի և ապտակահարուստ ժամ էր դառնում: Այնուհետեւ թէպէտ հայրը ինքն իրան խոս-

տանում էր հանգիստ մնալ, սակայն միշտ գարձեալ գրծում էր իւր խոստումը: Մեծ մասով տեսարանը այսպէս էր ընթանում նստում են սեղանի շուրջ և հայրը հարցնում է, թէ ի՞նչպէս ընթացան դասերը: Առհասարակ շրջանը, եղբայրներից աւագը, թերութիւն չէր ունենում: Իսկ Վիլլին երկրորդ որդին, լրատներէն թերադրութեան մէջ 10 սխալ է արել և «անբարար» նշան է ստացել: Հայրը խոժորուելով որդու վերայ, հետաքննելով հոգին է հանում թէ ի՞նչպէս է այդ պատահել և բնականաբար կամ խպառ պատասխան չի ստանում (սպա թէ ոչ, եթէ Վիլլին գիտե՞նար, թէ սխալները ինչպէս են գոյանում անշուշտ սխալներ չէր գործի), կամ (այս էլ շատ բնական է) մի երեւելի յիմար պատասխան է տալիս. յամենայն դէպս հայրը երկու դէպքից էլ արանկում է և այդպէս պղտորած դիմում է միս սներին: Երրորդ աղան կշտամբելու տալիս չի տալիս, իսկ անբարար Ռուդին, չորրորդը խիստ անբարար կերպով է լուծել թուարանութեան խնդիրը: Հօր դայքայիւր այս անգամ աճելով աճում է: Ծառը հասել է մինչև արգանակի և խորովածի միջոց-ժամանակը բոլորէ ուրիշն յարմար է և տեսարանը գառատան է դառնում: Ռուդին ստանում է իւր ապտակի բաժինները, բայց Վիլլին ևս, որ փորձանքից ազատուել էր, յանուն արդարութեան հաւատարմութեան՝ նոյնպէս ապտակներ է ուտում այն ևս աւելի կատարի հարուածներով իրրեւ անվար մնացած հատուցում: Եփովութիւնը ծայրայեղութեան է հասնում. ծառի մնացած մասը դառնանում է ամէնի համար. բոլոր ուղղակի և անուղղակի մասնակցողները այդ բանը անարտունջ համարում են քրպէս իրանց ծախտի գիր: Իսկ հայրը, որ գարձեալ անհաւատարիմ գտնուեցաւ իւր խոստման, ինքն իւր մտածմունքների մէջ ընկնելով՝ ասում է. «Ի՞նչ օգուտս եթէ մենք զեղեցիկ կանոններով ենք մեզ կապում, բայց անզգաստ բոլորներում աւելի մեծ ետանդով քանդում ենք կանոնները: Երեկոյին հայրն ու մայրը թատրոն են գնում համէտը տեսնելու համար, և երբ որ սա՛րկի վերայ տեսարան ներկայացնելուց փոքր առաջ՝ Հորացիոսին ասում է.

«Տուր ինձ մի մարդ, որ չէ իր կրքերի գերին,
Ես կը կրեմ նորան սրտիս կենդրոնում,
Իմ սրտիս սրտի մէջ, ինչպէս, կրում եմ
Քեզ».

այն ժամանակ հայրը իւր լծակցից յանկարծ մի մեղմ ազդարարութիւն ստանալով՝ ինքն իրան սկսում է խորհել. «Ի՞նչ այսուհետեւ մարդ եղիր», որով ընդ միշտ սրտատպնդում է հին Ադամից մերկանալ և հաւատարիմ մնալ «արիւնդ մի պղտորի» հայր» կանոնին:

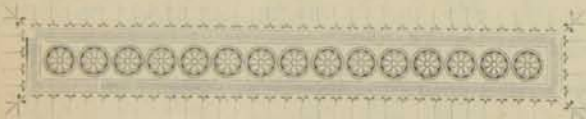
Առանին երրորդ կանոնն է. Մի չափազանց դաստիարակիր: Իսկ դաստիարակիչներից շատերը մանաւանդ մայրերը գործը փչացնում են այն բանով, որ մանրակրկիտ բաղձադրադութիւններով դաստիարակութեան համբն են տանում, և հէնց այն բոլորներում, երբ որ աւելի հարկաւոր է դառնում իրանց խելացի միջամտութիւնը, նոքա ծառերից շուրջամը՝ անտառը շին տեսնում: Ես ծանաչում եմ մի ժիր մօր, որ հոգւով շնորհալի է, գործում է խղճով և հարուստ է տեղեկութիւններով: Ես մի անգամ ինձ մօտ արտնջաց, թէ խիստ դժուարանում է ընդհանուր ծառակերպիների ժամանակ միշտ յարմար նիւթ գտնել վայելուչ զրուցատրութեան համար: Թէ միշտ աշխատում է կանխաւ ընտրել և պատրաստել իւր խօսելիք առարկաները. թէ իւր զուտների վարժապետն էլ այդ բանին նըպաստել է ձգտում, բայց շատ անգամ հընար չեն ունենում բան գտնել: Վերջապէս հարցրից ինձանից, թէ ևս ծառելու ժամանակ ինչի՞ մասին եմ խօսում զաւակներիս հետ: Այս հարցմունքը մասամբ անակնկալ էր ինձ համար, ևս անպատրաստ էի ընդհանուր կերպով հարցմունքին լրումն տալու, իսկ իմ սեղանի խօսակցութիւնները մի վերնադրով նկարագրելու՝ անհնար էի համարում: Սակայն շփովութիւնից զուրս գալու համար, պատասխանեցի. «Եթէ առձեռն բան չը գտնուի ևս խօսում եմ փոյ փչելու և շուին շըփացնելու մասին, իսկ առհասարակ թողնում եմ որ խօսակցութիւններն ինքնին կազմուին, ինչպէս որ դէպքը բերէ, միշտ աշխատելով խուսափել այնպիսի նիւթերից, որոնք ուրա-

խուժեան մէջ թոյն կարող էին խառնել կամ իմ որդւոց պիտանի չէին կարող լինել: Բայց յամենայն դէպս ես նոցա ազատում եմ լուծից այն ժամանակ երբ որ ոչ մի անասունի չենք գլանում հանգիստ տալ: Եթէ կերակրելու ժամանակ ձիուն այլ ես տեղից չենք քշում, ապա մեր որդիքն էլ ուտելու ժամանակ չը պէտք է ընկնուին դժուարամարտ շինովի խօսակցական նիւթերի ծանրութեան լծի տակ:— Եւ մենք մեր պահանջները չպէտք է այնքան էլ իմաստակութեան հասցնենք, մենք առանց այն էլ խիստ տրամադիր ենք մեր խելքին զօր տալ եւ փոքրիկներին տանջել: Մեր մանկութիւնը անձնական ազատութեան երջանկով թիւնից իսպառ զրկուած է, որ Անգլիացին այնպէս քաջարար վայելել զիտէ: Ընտանիքը իւր հոգացող մայրերով, դայիակներով, ծառաներով ու աղախներով, ուսումնարանը իւր շրջանից դուրս եւ ընտանեկան սահմանների մէջ ոտնձգող պահանջներով, վերջապէս արթուն եւ արի ոտտիկանութիւնը եւ այլն սոքաամէնքը մանուկներին ազդարարում են, որ զարնան արեւի տակ եւ ձմեռուայ ձիւնի վերայ խողալու ժամանակ, անտառում գաշտում եւ փողոցում վազվզելիս եւ առհասարակ աշխատութիւնից յետոյ հանգիստ առնելու միջոցներին՝ նոքա իրանց խելօք պահեն եւ ամէն տեսակ մանկական խիզախութիւնները եւ ինքնուրոյնութիւնները թօթափեն իրանցից, այնպէս որ վերջի վերջոյ իրանց մէջ ուրիշ ոչինչ չմնայ, բացի պառաւական մանկութիւնից: Այս պատճառով մանուկներից շատերը լաւ խնամուած են, ինչպէս որ նեցուկների վերայ կախած խողովի որթը խնամուած է լինում, բայց արդեօք լաւ են կրթուած: Արդեօք կարող են նոքա առանց օժանդակների եւ առանց նեցուկների փորձանքներին դիմանալ՝ մատաղատունի կողմու պէս, որ հոգմերից թէպէտ ձկնում է, բայց չի կոտրվում կամ գետնին տապաւն չի ընկնում:— Մի տեղ Գեօթէն մանկական անկարգութիւնները համեմատում է ցօղունի տերեւների հետ, որոնք հետզհետեւ ինքնին թափվում են, բայց այդ պատճառով բոլոր չի վնասվում: Նա մանկութեան պակասութիւնները տանելի է համարում եւ եթէ

մենք անոնք նկատենք որպէս խակ պտուղի թթուութիւններ: Մարդաստեղ է նա, պանազան աստիճաններ ունի, որ պէտք է ընթանայ. իւրաքանչիւր աստիճանին կցորդած են իրան յատուկ առաքինութիւններն ու թերութիւնները, որոնք այն միջոցին երբ որ երեւում են, պէտք է քստ ամենայնի բնական համարութիւն եւ իւր ժամանակին խիստ կարեւոր են: Հետեւալ աստիճանում նա դարձեալ փոխվում եւ այլ էակ է դառնում առաջուայ առաքինութիւններից եւ թերութիւններից հետք անգամ չի մնում եւ տեղը բռնում են այլ կերպերն ու անկերպարանութիւնները: Եւ այսպէս շարունակվում է մինչեւ վերջին փոխակերպութիւնը, եւ ուրեմն մենք երբեք չենք կարող գուշակել, թէ ապագայում ինչ պիտի դառնանք: Մենք պէտք է մեծ խնամքով վերաբերուինք այսպէս դարգացած առաքինութիւններին եւ թե ութիւններին, պէտք է աւելի թոյնենք դառնալ, ինչ որ բնականապէս դառնալու են, քան տրուեստով դարձնենք, ինչ որ ծգնում ենք դարձնել, մեր գաստիարակական խնամքը առաւելապէս այն պէտք է լինի, որ մատաղ մանուկները մեր աչքի առաջ աճեն եւ մեր բնութեան համեմատ բնթանան, որոնք անշուշտ մի եւ նոյն նիւթից են շինած, ինչից որ մենք ենք ստեղծուած: Երբ որ մենք ծառը ջրում ենք, աւելորդ է հարցնել, թէ էլ ի՞նչ պէտք է անենք, որ ծառն աճի: Աստուծոյ արեւն արդէն միշտ կայ ու կայ, եւ մեր շուրջն ամենայն ինչ ինքնին աճում եւ բարգաւաճում է: Աւելի լաւ է, որ մենք մեր «Չափազանցութիւններով» շատ էլ չթուլացնենք բնութեան ներգործութիւնները: Խիստ խնայողութեամբ ինկու ցանկութիւնն արդէն խիկարութիւն է:—

Առանին չորրորդ եւ վերջին կանոնն ասում է. Լեզուներդ կարճ պահեցէք ձեր սաների առաջ: Վասն զի նոցա ակամջը շատ անգամ աւելի է լսում, քան զուք կարծում էք: Իսկ չար լեզուն եւ չար ակամջը՝ երկուսն էլ դժոխքի արբանեակներ են: Ի՞նչ ասես, որ չի խօսվում մեր մանուկների առաջ, Ո՛րպիսի անզգուշութեամբ դատում ենք նոցա առաջ մեր սիրելի ընկերներին: Ի՞նչ թեթեւամտութեամբ ընդհանուր վճիռներ ենք յայտնում, առանց

մասնաւորապէս բաւարար հիմք ունենալու: Ինչքան միամիտ ենք, կարծելով իրր թէ մեր սանը զեռ ևս չի հասկանայ մեծերի խօսակցութիւնները: Բայց և այնպէս այդ պատիկները մեծերի պէս տկանջ ունին: Ո՛րքան մարդիկ չարախօսվում են տարապարտուց, որով սխալ կարծիքներ են ստանում նաեւ իրանց շրջապատող մանուկները: Գեթ թէին մի անգամ իւր ծանօթ փոքրիկ մանուկները չողջունեցին, որովհետեւ իրանց ծնողները զրպարտութեամբ Գեթ թէի վերայ բիծ էին գրել: Մենք առ հասարակ սովորութիւն պիտի ունենանք, երբեք մեր ընկերակիցներին չարախօսութեամբ չզատել, եթէ ճշգիւ տեղեակ չենք բանի և ուրիշան, բայց եթէ տեղեակ էլ չինք, աւելի լաւ կանենք, եթէ նախ մեզ ու մեզ հարցնենք, թէ ի՞նչ խորհրդով ենք պատմում այս բանը: Իսկ մեր զուակների նկատմամբ նոյն իսկ այս հարցմունքը աւելորդ պիտի լինի: սրովհետեւ նոցա առաջ մեր լեզուն միշտ պէտք է լիովին սանձի տակ պահուի: Ճշգրտական առենն ու հարազատների շրջանը պէտք է դառնայ պատշաճից և վայելչութեան ուրիշն առաւելապէս լեզուի պատշաճից և վայելչութեան՝ սրբափայլ: մանաւանդ որ մեր մանուկները գթախտաբար շատ վաղ են հարկադրվում բամբասանաց աշխարհքը մտնել:

ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ ԲԱԺԻՆ.

ՈՅԵՄԲԵՐ ՄԷԿԻ ԳԻՇԵՐՈՒՆՑ ԸՍՈՒՊՆԵՐ.

Առաջիկայ նոյեմբերի 1-ին տեղի պէտք է ունենայ մի գեղեցիկ աստեղագիտական երեոթ, որի հետ ցանկանում ենք ծանօթացնել Արարտի յարգելի ընթերցողներին: Մեր յոգուածը կը լինի համառօտ և հասարակութեան մատչելի ոճով: դուրս ենք թողնում գիտական նուրբ հաշիւները, որոնք մասնագէտներին են միայն հետաքրքրում: Բայց որպէս զի մեր ասելիքները աւելի որոշ և հասկանալի լինեն հասարակութեան, թող ենք տալիս

մեզ դնել նախ մի քանի հիմնական ծանօթութիւններ: Ապա յետոյ աստեղագիտական օրէնքների, տիեզերական ձգողութեան, գիսաւորների կազմութեան ևն ևն վերայ:

Այս լայնածաւալ տիեզերքը կարելի է համեմատել մեր ձեռքում գտնուած մի որեւիցէ մարմնի հետ: Ինչպէս որ մի մարմին բաղկացած է հիւլէներից, որոնք իրար հետ չեն կցուած, այլ ծակոտիկներով բաժանուած են, նոյնպէս նաեւ տիեզերքը լցուած է բազմաթիւ երկնային մարմիններով (սրանց մէջ նաեւ մեր երկիրը): Աւրեմ եթէ տիեզերքն առնենք իբր մի մարմին, երկնային մարմինները կը լինին նրա հիւլէները և նրանց միջի անջրպետները ծակոտիկներ:

Երկնային մարմինները իրանց մէջ ունեցած ծանրականութեան պատճառաւ բաժանուում են խմբերի: Մի քանիսը գտնուում են այս խմբի մէջ, ուրիշները գտնուում են մի ուրիշ խմբի մէջ: Այս խմբերը աստեղագիտութեան լեզուով կոչուում են դուրիւն: Ինչպէս օրինակ Արեգակնային դուրիւն: Գրութիւն ասելով պէտք է հասկանալ պարզապէս թէ այս ինչ այս ինչ մարմինները մի ուրիշ դուրիւն տեղը կատարում են մի շրջան, որից յառաջ է գալիս բաւարար:

Այն մարմինները, որ միւսների ըլորտիքն են դառնում՝ կոչուում են մոլորակներ, իսկ այդ միւսները՝ արեգակներ: Նաեւ մոլորակները կարող են ունենալ արբանեակներ: Իսկ դարձեալ արեգակները ամբողջ իրանց դուրեմամբ դառնում են ուրիշ արեգակների շուրջը:

Բոլոր այս շրջանների օրէնքները գտնուել են, որոնք թէեւ շատ կնճոռոտ են, բայց ունին կատարեալ մաթեմատիկական ճշգրութիւն: Մենք պէտք է յիշենք այստեղ Ապոլոնը՝ որ ամէնից նշանաւորն է աստեղագիտական օրէնքները գտնողների շարքում:

Ապոլոնի օրէնքների հետեւութիւններն են.

1. Մի մոլորակի շրջանը մակարդակային կոր գիծ է:

2. (Rayon vecteur) մակարդակային արագութիւնը հաստատ է:

3. Այս շրջանը ձեւացնում է մի էլլիպս՝ որի վառարաններից մինը գրաւել է արեգակը:

4. Տարրեր մոլորակների համար մակարդակային արագութիւնը համեմատական է շրջանների (paramètre) քառակուսի արմատին:

Ապոլոնի օրէնքներից փոխարինարար հետեւում է թէ՛

Երբ մի մոլորակ ենթակայ է հաստատ մի կէտի ձգողութեան և իր հեռաւորութեան քառակուսուն հետ խոտորանակ համեմատական է:

1. Նորա շրջանը կը լինի մակարդակ և մակերեսի օրէնքը տեղի կունենայ: